

Matkailututkimus 10: 2, 23-39 (2014)

©Suomen matkailututkimuksen seura

Tekemällä matkailun kulttuuriseen kestävyteen:

Ongelmia ja niiden hallintaa Utsjoen kirkonkylässä

Maria-Riitta Mällinen & Simo Sarkki
Oulun yliopisto

Doing culturally sustainable tourism: problems and solutions for their governance in Utsjoki, Finland

Sustainable tourism studies often focus on economic, ecological and social dimensions of sustainability while there is a lack of theoretical understanding on how cultural sustainability is constituted. Here we see that cultural meanings related to tourism among indigenous and other local people are born via everyday doing in the environment, and on the other hand, in performing the local way of life for tourists. The study examines how local people (sámi and non-sámi) of Utsjoki (Ochejohka) experience problems concerning culturally sustainable tourism including unwanted changes in possibilities for everyday doing in the nature; discrepancy between culture performed for tourists and for oneself and other locals. Empirically identified solutions for enhancing sustainable tourism include sustainable products, respect for the local, active governance, and collaboration. We view these empirically defined problems and solutions in contexts of the 'doing culture in everyday practices', and argue that this is an avenue for new understanding of how culturally sustainable can be defined and what implications it has especially for the research on culturally sustainable tourism regarding rural and indigenous people.

Keywords: cultural sustainability, traditional land use, performativity, Sámi people, Utsjoki, Finland

Johdanto

Ihmisten ja ympäristön tilasta ja tulevaisuudesta puhuttaessa kestävä kehitys on vakiintunut tieteen ja politiikan kielenkäyttöön. Kestävä kehitys jaetaan usein kolmeen osaan: taloudelliseen, ympäristölliseen ja sosiokulttuuriseen kestävyYTEEN. Pertti Rannikon (1999) mukaan sosiokulttuurinen kestävyys koostuu kolmesta tekijästä: kehityksestä koituvien hyötyjen ja haittojen oikeudenmukaisesta jakautumisesta, ihmisten mahdollisuudesta osallistua omaa elämäänsä koskevaan päätöksentekoon ja kulttuurisesta kestävyYdestä. Kulttuurisesti kestävä kehitys on tasapainossa paikallisten käsitysten ja tapojen kanssa. Antropologisen näkökulman mukaan kulttuuri ei koostu vain materiasta ja arvoista, vaan ”sosiaalisesta matriisista”, jossa päivittäinen elämä tapahtuu. On siis kyse enemmänkin elämäntavasta kuin materiaalisesta museoidusta kulttuurista tai abstrakteista kulttuurisista arvoista (Valkonen, 2006). Kuitenkin paikallisen kulttuurin edistämiseen tähtäävät projektit ja hankkeet tukeutuvat usein kapeisiin, staattisiin ja ulkoapäin annettuihin kulttuurin määrittelmiin. Tämä voi olla ristiriidassa paikallisten todellisuuksien kanssa (esim. Siivonen, 2003; Garrod, 2003; Smith et al., 2009). Osallistumista matkailun hallintaan tulisikin kehittää erityisesti paikallistasolla (Kärkkäinen et al., 2013), koska epäsuhtaiset osallistumisen mahdollisuudet voivat heijastua epäoikeudenmukaisina tapoina ja sääntöinä ympäristön käytössä (Lee & Jamal, 2008).

Matkailun kestävyYden tarkastelu on tärkeää, koska matkailu on jatkuvasti ja nopeasti kasvava ala (Weaver, 2006). Matkailu kasvaa myös pohjoisilla alueilla, kuten myös tutkimuskohteessamme Utsjoella. Pohjoismaissa monet paikalliset saamelaiset sekä suomalaiset saavat tuloja matkailusta tai ovat jollain muulla tavalla yhteydessä matkailuun. Saamenmaa on suhteellisen helposti saavutettavissa ja lisäksi ympäristö, maisema ja paikallinen kulttuuri ovat houkuttelevia jo pitkään matkailijoita alueelle (Pettersson & Viken, 2007).

Matkailun kulttuurista kestävyYttä on tarkasteltu esimerkiksi seuraavista näkökulmista. Alkuperäiskansoihin liittyen on esitetty, että matkailua tulisi tarkastella neljästä näkökulmasta, joita ovat elinympäristö, perinne, historia ja käsityö (Smith, 1996). Elinympäristö tarkoittaa aluetta, jossa alkuperäisväestö on asunut tai asuu ja perinne puolestaan viittaa tiedon ja taitojen ruumillistumaan, joka antaa merkityksen elämälle. Alkuperäiskansojen yhteydessä historia viittaa akkulturaatioon ja konfliktihin ja käsityö kuvastaa perinteen taitamista (Smith, 1996). Tätä mallia on sovellettu esimerkiksi Ruotsin saamelaismatkailun tutkimukseen (Müller & Pettersson, 2001). On myös esitetty, että matkailun negatiiviset vaikutukset jakautuvat epätasaisesti ja paikalliset voivat käyttää sopeutumisstrategianaan matkailusta erossa pysymistä tai matkailuun liittyvien innovaatioiden kehittämistä. Paikalliset usein jakautuvatkin eri ryhmiin suhteessa matkailuun (Beeton, 2006). Lisäksi vierailijat saattavat odottaa paikallisten toimivan ”eksoottisten” stereotyyppien mukaisesti, ja stereotyyppioita voidaan myös hyödyntää kulttuurin kaupallistamisessa matkailun kautta kestäväällä tai arveluttavalla tavalla (Beeton, 2006; Burns, 1999; Pettersson & Viken, 2007).

Kulttuuriperintö on puolestaan poliittisesti latautunut termi, jota voidaan käyttää monien tarkoituksien oikeuttamiseksi. Laurjane Smith (2006) esittääkin, että essentialistista kulttuuriperintöä ei ole, vaan kulttuuriperinnön käsite linkittyy kiinteästi intressiryhmien ja toimijoiden strategiseen tapaan esittää kulttuuria. Strateginen kulttuurin määrittelyminen on mahdollista, koska usein pinnallisesti ymmärrettyä kulttuurista kestävyttä on usein vaikea määritellä tai mitata tarkasti (Smith, 2001).

Vaikka matkailun kulttuurista kestävyttä on määritelty myös aiemmin, tässä artikkelissa lähestymme usein abstraktille (jaetut merkitykset ja symbolit) tai yksinkertaistetulle (esim. museot) tasolle jäävää kulttuurista kestävyttä (ks. Siivonen, 2003) innovatiivisesti *tekemisen* ajatuksen kautta. Kulttuuriperintö tässä artikkelissa viittaa siihen merkitysten ja materiaalsen kulttuurin kenttään, joka saa konkreettisen ilmiönsä kulttuurin jäsenten tekemisen kautta. Tällaisen määrittelyn on esitetty nostavan esiin paikallisten ja alkuperäiskansojen ääntä (Taylor, 2003). Näin se sopii hyvin induktiiviseen tapaustutkimukseemme, joka korostaa paikallisten näkökulmien tarkastelua matkailun kulttuurisen kestävyden kontekstissa. Tällä tavalla väistämme Smithin (2006) esittämän kritiikin kulttuuriperinnön paikallisille negatiivisesta poliittisesta määrittelystä ja käytöstä. Matkailun kulttuurisen kestävyden tutkimuskentässä näyttäisikin olevan tilaa näkökulmille, jotka pystyvät konkretisoimaan kulttuurin paikallisille relevantilla tavalla. Paikallisilla tulisi olla mahdollisuus määritellä kulttuuri ja kestävä kehitys ulkopuolelta annettujen määritelmien sijaan (Eriksen, 2004; Smith et al., 2009).

Tämän artikkelin tavoitteena on tarkastella matkailun kulttuuriseen kestävyteen liittyviä ongelmia ja mahdollisia ratkaisuja paikallisten näkökulmasta Utsjoen kirkonkylällä. Tämä on tärkeää, sillä se tuottaa tietoa siitä, miten matkailuun ja kulttuuriin liittyvää kulttuurisen jatkuvuuden ja muutoksen dynamiikkaa voi hallita ja kehittää paikallisille suotuisalla tavalla.

Utsjoki on maaseutua, jossa asuu sekä saamelaisia että suomalaisia. Paikalliset ihmiset ovat sidoksissa luontoon ammattiensa, harrastustensa ja perinteidensä kautta. Pohdimme, miten kulttuurista kestävyttä voisi lähestyä tällaisessa kontekstissa teoreettisesti relevantilla, mutta myös käytännönläheisellä tavalla. Aineistoa tarkasteltuamme tulimme siihen johtopäätökseen, että kulttuuriset merkitykset muodostuvat tekemisen kautta. Tekemisellä tarkoitetaan ensinnäkin perinteistä luonnossa tekemistä. Aineistosta nousseet tekemisen muodot olivat metsästys, kalastus ja poronhoito. Toisaalta matkailun kontekstissa kyse on myös siitä, miten matkailu vaikuttaa tekemiseen: miten matkailijoille esitetään kulttuuria ja toisaalta miten matkailijat vaikuttavat paikallisten tekemisten mahdollisuuksiin.

Mitä on kulttuurinen kestävyys ja miten sitä voi hallita?

Tekemällä kulttuuriseen kestävyteen

Tekemisen käsite linkittyy tiukasti performatiivisuuden tutkimusperinteeseen, joka suuntaa huomion siihen, miten asiat, määrittelyt ja toimijuus muotoutuvat jatkuvan esittämisen kautta (Butler, 2006; Law & Singleton, 2000; Mol, 2002). Taylorin (2003) mukaan performansit tai tekeminen toimivat tiedon, perinteen, sosiaalisen muistin

ja identiteetin siirtäjänä. Tekeminen siis määrittää kulttuurin pysyvyyttä ja muutosta. Performatiivisuuden voi nähdä kahdella tavalla: kulttuurisena ilmaisuna esimerkiksi käsityön, tanssin, puheen, rituaalien ja erilaisten tekemisen tapojen kautta. Toisaalta performatiivisuus voidaan linkittää ilmiöiden tutkimukseen näkemällä tarkasteltavat ilmiöt performansseina: kulttuurisia käyttäytymisen tapoja esitetään jokapäiväisessä elämässä (Taylor, 2003). Tässä artikkelissa tarkastelemme Utsjoen matkailun kulttuurista kestävyyttä molemmista näkökulmista, koska ne valottavat eri puolia kulttuurisesta tekemisestä. Ensinnäkin kiinnostuksen kohteena ovat paikallisten matkailuun liittyvät performanssit, jotka on suunnattu matkailijoille. Tällainen tekeminen liittyy esimerkiksi käsityöhön, paikallisuuden esittämiseen matkailuoppaiden toimesta sekä pyhillä paikoilla käyttäytymiseen. Toisaalta tarkastelemme paikallisia luonnonkäytönmuotoja kulttuurin ilmaisuina, joissa tapahtuvat muutokset ilmentävät myös kulttuurisia muutoksia. Kulttuurisen kestävyuden tarkastelumme ottaa paikallisen tekemisen keskiöön sen sijaan, että se esiolettaisi kulttuurin olevan jotain, joka on tallennettu vain museoihin tai joka muotoutuu abstraktien sosiaalisten merkitysten kautta. Näin ollen lähestymistapamme on lähempänä paikallisten itsensä määrittelemää tai tekemää kulttuuria kuin teoreettisesti tai poliittisesti ulkopuolelta määriteltyä näkökulmaa kulttuuriin.

Usein alkuperäiskansat, kuten saamelaiset, ovat tiukasti sidoksissa luontoon elinkeinonsa, harrasteidensa ja elämäntapojensa kautta. Toisaalta alkuperäiskansojen kohdalla käsityöt, vaatteet ja käyttöesineet ovat kulttuurisesti tärkeitä. Näin ollen juuri ”tekemisen” muuttuminen määrittää kulttuurista kestävyyttä. Muuttaako matkailu paikallisia luontosidonnaisia elinkeinoja ja elämäntapaa, tai tapoja tehdä ja käyttää käsitöitä liikaa? Missä kulkee raja kulttuurisesti kestävästä muutoksesta ja kulttuurin ei-toivotun muutoksen välillä? Lähestymme näitä kysymyksiä Ingoldin (2000) ja Butlerin (2006) kulttuurin tekemistä ja performatiivisuutta painottavien teorioiden näkökulmasta.

Ingoldin (2000) ajattelun ytimenä on fenomenologinen näkemys siitä, että luonnolle annetut kulttuuriset merkitykset muodostuvat juuri tekemisen kautta, eivät esimerkiksi pelkästään luonnon ympäristön tai toisaalta ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa luotujen kulttuuristen merkitysten välillä. Ingold nojaa James Gibsonin (1950) ajatuksiin luonnonympäristön mahdollistamista tarjoumista (affordances) (ks. Norman, 1999). Ingoldilaisittain luonto on siis täynnä ympäristöstä juontuvia tarjoumia, joita voidaan käyttää tekemisen kautta. Tekemisen tavat voivat olla kulttuurisia, esimerkiksi opittuja sukupolvesta toiseen tai alueellisesti yleisesti tunnettuja ja harjoitettuja. Utsjoen kontekstissa erityisesti poronhoito, kalastus, metsästys ja marjastus ovat kulttuurisia tapoja käyttää luontoa ja tehdä luonnossa. Ei voida sanoa, että näiden asioiden merkitys juontaisi juurensa pelkästään luonnosta tai toisaalta ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta. Ehkä lähimmäksi paikallisten ihmisten kokemusta omasta kulttuuristaan päästään juuri ”tekemisen” käsitteen kautta. Ingoldin ajatukset eroavat suuresti esimerkiksi aiemmista ympäristödeterminististä lähestymistavoista, jotka näkivät kulttuurien muodostuvan ympäristön määrääminä ja rajoittamina (esim. Steward, 1955). Toisaalta Ingoldin näkemykset eroavat myös ajattelusta, jonka mukaan kulttuuriset merkitykset muotoutuvat ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa (esim. Geertz, 1973). Utsjoella kulttuurisen kestävyuden kannalta tärkeää on siis se,

miten luonnossa tekeminen muuttuu matkailun myötä. Muutos voi olla joko paikallisesti hyväksyttävää tai ei-toivottua.

Feminismin kontekstissa Judith Butler on tarkastellut sukupuolten välistä eroa matriisina, joka syntyy arkielämän tekemisen käytännöistä. Esimerkiksi sukupuolten väliset erot eivät ole annettuja biologisia tai edes sosiaalisia kategorioita, vaan sukupuolten välistä (epä)tasa-arvoa esitetään jatkuvasti todellisen elämän käytännöissä. Juuri tekemisen kautta kategoriat vahvistuvat tai muuttuvat. Butlerin ajattelu kehitti aiempaa feminismiä, jossa sukupuolia oli ajateltu biologisina ja sosiaalisina kategorioina. Butler sen sijaan kysyy, miten sukupuoli on rakentunut näyttämään itsestään selvänä ja erityisesti sitä, miten jokapäiväinen tekeminen pitää tätä jakoa yllä. Butler eroaa myös aiemmista feministeistä (esim. Ortner, 1974), jotka pitivät naiseuden kokemusta poliittisen toiminnan lähtökohtana (Butler, 2006). Matkailussa tämä on relevanttia esimerkiksi sen kannalta, millaisia kulttuurin ”performansseja” tai tekemistä matkailijat odottavat kohtaavansa matkakohteessaan, ja miten nämä matkailijoille rakennetut tekemisen tavat suhteutuvat paikallisten käsityksiin omasta kulttuuristaan ja sen mahdollisesta muutoksesta. Butleria mukaillen kulttuurisessa kestävyudessa on kyse siitä, miten nämä kulttuurin esittämiset suhteutuvat perinteisiin, miten hyväksyttävänä paikalliset pitävät kulttuurin muutoksia esityksien kautta tai kuinka paljon he haluavat pitää kiinni perinteisistä kulttuurisista tavoista. Kulttuurinen kestävyys muotoutuu siis jokapäiväisessä tekemisessä, jolle matkailu aiheuttaa muutospaineita ja osaltaan vaikuttaa kulttuurin muutoksen ja pysyvyyden dynamiikkaan.

Butlerin teoriaa on kritisoitu esimerkiksi siitä, ettei se ota huomioon tilaa ja kontekstia, jossa performanssit tai tekemisen muodot tapahtuvat ja mikä suhde performanssilla on sen katsojiin (Lloyd, 1999). Tässä artikkelissa keskeinen jännite syntyy matkailijoiden ja kulttuurin esittäjien tai ”tekijöiden” välille, jolloin tarkasteluun tulee myös tekijöiden ja vierailijoiden suhde. Kulttuurisesti kestävä matkailun kontekstissa on havaittu, että tämä jännite linkittyy keskusteluihin autenttisuuden, kulttuurisen kestävyuden ja matkailijoiden kiinnostuksen suhteista (West & Carrier, 2004).

Matkailun kulttuurisen kestävyuden hallinta

Ensimmäisiä askeleita kohti matkailun kestävä kehitys ja hallintaa otettiin British Columbiassa Globe 90 konferenssissa, jossa nostettiin esille, että huono tai puutteellinen matkailun hallinta ja suunnittelu huonontaa ympäristöä ja paikallisia oloja. Matkailun hallinnan tavoitteiksi ehdotettiin esimerkiksi tietoisuuden lisäämistä, tasa-arvon ja (kulttuurisesti kestävä) kehityksen edistämistä, matkailukohteen ihmisten elämänlaadun parantamista sekä ympäristön tilan ylläpitoa tai parantamista (ks. Fennell, 2003). Nämä teemat ovat vieläkin relevantteja.

Michael C. Hall (2008) on esittänyt, että kestävä matkailua voi edistää matkailun suunnittelun ja hallinnan kautta. Hän esittää, että aktiivista hallintaa tarvitaan, koska vapaaehtoinen matkailutoimijoiden siirtyminen kestäväan kehitykseen on epäonnistunut. Hallin mukaan matkailun kestävä kehitys voi edistää suunnittelulla ja hallinnalla, jossa yhdistyvät taloudelliset, ympäristölliset ja sosiokulttuuriset arvot kokonaisvaltaisella tavalla. Oleellista kestävässä matkailusuunnittelussa ovat yhteis-

toiminnalliset hallintajärjestelmät, koordinaation kehittäminen kokonaisvaltaisen suunnittelun saavuttamiseksi, matkailuun liittyvien tuottajien ja kuluttajien tietoisuuden lisääminen sekä strateginen suunnittelu, joka on osallistavaa ja ennakoivaa (Hall, 2008).

Matkailun kestävyyttä voi kehittää aktiivisen hallinnan kautta vahvistamalla demokraattista paikallisten osallistumista päätöksentekoon. Vuonna 2011 julkaistussa matkailun kestävyuden hallintaa käsittelevässä teemanumerossa (Bramwell & Lane, 2011) matkailun kestävyyttä tarkastellaan vaihtosuhteiden (trade-offs), politiikka-avukkojen, sosiaalisen oppimisen, ja sopeutuvan hallinnan näkökulmista. Kyseisessä numerossa korostetaan olemassa olevien teoreettisten näkökulmien soveltamisen tärkeyttä matkailun hallinnan ymmärtämiseksi (Bramwell & Lane, 2011). Tässä artikkelissa haluamme tarkoituksellisesti lähestyä kestävä hallinnan matkailua paikallisesta näkökulmasta ilman vankkoja teorioiden tuomia esioletuksia. Näin aineistolähtöinen analyysimme matkailun hallinnasta erityisesti kulttuurisen kestävyuden ja tekemisen näkökulmista tarjoaa tuoreita näkökulmia keskusteluun matkailun kulttuurisesta kestävyydestä.

Matkailu Utsjoella

Suomen pohjoisimmassa kunnassa, Utsjoella, on noin 1300 asukasta, joista täysi-ikäisiä saamelaisia on noin 770 henkilöä (Tilastokeskus, 2013; Saamelaisten lukumäärä vuoden 2011 Saamelaiskäräjien vaaleissa). Utsjoen matkailu alkoi 1800-luvun valistus- ja kansallisuusaatteen innoittamalla ulkomaalaisilla matkamiehillä, jotka kulkivat Utsjoelle jokia pitkin (Hautajärvi, 1995, s. 32–36). Utsjoesta tuli aikaisempaa helpommin saavutettava 1900-luvun alussa rakennetun tiestön vuoksi, koska Alakönkään tietä jatkettiin Nuorgamiin vuosina 1925–26 ja Kaamas–Kaarasjoen tie rakennettiin 1940-luvulla (Lehtola, 2012, s. 121). Haastateltavien mukaan ensimmäiset suomalaiset matkailijat alkoivat käydä alueella 1950-luvulta lähtien. Tuolloin matkailu alkoi kasvaa hiljalleen ja myös majoituspalveluita luotiin. Tie Utsjoen kirkonkylälle valmistui vuonna 1958 ja Suomen matkailijayhdistys rakennutti retkeilymajan samana vuonna. Utsjoen matkailuhotelli rakennettiin puolestaan seuraavana vuonna (Hautajärvi, 1995, s. 120). Kulkuyhteyksien parantuessa matkailupalvelut ja matkailijoiden määrät alkoivat kasvaa huolimatta matkailijoitakin koskevista kalastusrajoituksista (Soppela, 2009, s. 41–42). Kasvava matkailijamäärä lisäsi myös paikallisten kalastusrajoituksia. Toisaalta matkailukalastuksesta muodostui monelle paikkakuntalaiselle elinkeino tai sivuelinkeino (Pieski, 2000, s. 62).

Nykyisin Utsjoen kunnassa on kolme suurempaa asutuskeskittymää: Karigasniemi kunnan länsiosassa, Nuorgam koillisosassa ja kirkonkylä näiden välissä (ks. Kuvio 1). Ne ovat asukasluvultaan samankokoisia, mutta kirkonkylä toimii kuntakeskuksena, ja siellä on myös eniten kulttuurimatkailupalveluita (kirkkotuvat, käsi-työmyymälät jne.). Toisaalta Nuorgamissa on Euroopan unionin pohjoisin piste, ja Nuorgamissa sekä Karigasniemellä rajakauppa on vilkasta. Matkailun näkökulmasta kyläkeskittymiä yhdistävät Teno, Norjan ja Jäämeren läheisyys sekä retkeilyreitit ja Ailikas-tunturit (paitsi ei Nuorgamissa). Kevon luonnonpuisto sijaitsee Karigasniemen ja kirkonkylän välisellä tunturiylängöllä.

Kuvio 1. Utsjoen, Nuorgamin, Karigasniemen ja Tenojoen sijainti Pohjois-Suomessa.

Utsjoen Kirkonkylän matkailu on hyvin sesonkiluontoista ja vilkkainta kahtena kesäkuukautena. Kirkonkylän matkailu pohjautuu pääsääntöisesti Tenon kalastukseen ja vähäisesti myös syysmetsästykseen, syyskalastukseen ja retkeilyyn. Teno on Suomen suosituin kalastusmatkailukohde lohenkalastajien keskuudessa, koska Utsjoella on luonnonkantainen lohi. Toisaalta myös aito pohjoinen kulttuuri ja maisema houkuttelevat matkailijoita (Soppela, 2009, s. 42). Myös ohikulkijat muodostavat merkittävän matkailijaryhmän, koska he käyttävät alueen matkailupalveluita (esim. kirkkotuvat ja kauppa). Utsjoen matkailun alueellista merkittävyyttä kuvastaa se, että kesämökkien määrä (643) on suurempi kuin asuntokuntien määrä (599) (Tilastokeskus, 2013).

Aineisto ja menetelmät

Artikkelin aineisto pohjautuu 19 utsjokelaisen haastatteluihin (Taulukko 1) ja osallistuvaan havainnointiin. Haastateltavista naisia oli yhdeksän ja miehiä kymmenen. Saamelaiseksi itsensä määritteleviä oli puolestaan 13. Nuorin haastateltava oli alle 30-vuotias ja vanhin enintään 69-vuotias. Yli puolet haastateltavista sai joko suoria tai välillisiä tuloja matkailusta, mutta matkailutulot olivat useimmiten vain yksi osa henkilön elinkeinoista. Kuusi haastateltavista oli poronhoitajia. Tarkempien tietojen kertominen saattaa vaarantaa haastateltavien anonyymiteetin. Haastattelut ja osallistuva havainnointi tehtiin vuoden 2011 keväällä ja syksyllä Utsjoen kirkonkylässä.

Haastattelut olivat avoimia teemahaastatteluja, joissa pyrittiin kartoittamaan paikallisten kokemia ongelmakohtia matkailun (kulttuuriseen) kestävyysliikkeen liittyen sekä mahdollisia ratkaisuja matkailun kestävyysliikkeen edistämiseksi.

Taulukko 1. Haastateltavien ikäjakauma.

Ikä (vuosia)	20–29	30–39	40–49	50–59	60–69
Määrä (kpl)	1	4	5	5	4

Analyysimenetelmänä käytimme laadullista aineistolähtöistä sisällönanalyysia siten, että ennen aineiston keruuta määriteltiin tutkimuksen aihe, mutta kirjallisuuden perusteella ei tehty merkittäviä esioletuksia tai valittu teoriaa. Aineistolähtöinen analyysi on perusteltua tapauksissa, joissa ei pyritä testaamaan hypoteeseja tai vahvistamaan olemassa olevaa teoriaa. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä teoriaa voidaan kehittää suhteessa tutkimuskysymykseen määrittelemällä aineistolähtöisiä teemoja ja kategorioita, jotka ovat relevantteja tutkimuskysymykselle (Hsieh & Shannon, 2005).

Tarkasteltuaamme aineistoa päätimme yhdistää aineistosta nousseet ongelmat juuri tekemisen käsitteeseen. Edelleen jaoimme ongelmia koskevan aineiston kahtia: luonnossa tekemisen mahdollisuuksiin ja kulttuurin tekemiseen esittämällä. Nämä kaksi kategoriaa muodostavat pohjan aineistoluvulle neljä. Toinen aineistoluku esittelee aineistolähtöisiä periaatteita, joita voi soveltaa matkailun hallinnan kestävyttä edistettäessä. Yleistimme aineistosta neljä teemaa, jotka ovat keinoja siihen, miten hallita matkailuun liittyvää tekemistä ja näin vaikuttaa kulttuurin muutoksen ja jatkuvuuden dynamiikkaan.

Artikkelimme käyttää tapaustutkimuksellista tutkimusstrategiaa, jonka perusajatuksena on, että tutkittu tapaus kertoo laajemminkin tarkastellusta ilmiöstä (Erikson & Koistinen, 2005; Laine et al., 2007), tässä tapauksessa kulttuurisesti kestävästä matkailusta harvaan asutulla alueella ja alkuperäiskansojen kontekstissa. Näin ollen aineistosta nousseet teemat tarkastelevat matkailun kulttuurista kestävyttä Utsjoella, mutta oletamme, että Utsjoen tapaus kertoo yleisemminkin matkailun kulttuurisesta kestävydestä. Matkailun suhdetta alkuperäiskansoihin on tarkastelu aiemminkin (esim. Butler & Hinch, 2007; Johnston, 2005), mutta tarkastelut matkailun kulttuurisesta kestävydestä erityisesti performatiivisuuden ja tekemisen näkökulmista ovat harvinaisia (ks. Taylor, 2003). Aiemman kirjallisuuden suhteellisen pieni määrä kohdennetun tutkimuskysymyksemme tarkastelussa oikeuttaa aineistolähtöisen lähestymistavan.

Kulttuurisesti kestävä matkailun haasteet Utsjoella

Luonnossa tekemisen muutokset

Utsjoella asukkaiden luonnossa tekeminen liittyy erityisesti poronhoitoon, metsästykseseen ja kalastukseen, luonnossa olemiseen sekä liikkumiseen. Poronhoidon näkökulmasta on tapahtunut monia muutoksia ja haasteltavat kuvasivat monia tulevaisuuden uhkakuvia. Poronhoito tarvitsee erilaisia laidunalueita eri vuodenaikoina,

mutta myös matkailijat liikkuvat ja toimivat samalla alueella. Haastateltavat muistivat monia projekteja ja kehittämissideoita, jotka ovat vaikuttaneet poronhoitoon. Merkittävin näistä oli Kevon luonnonpuiston perustaminen ja laajentaminen. Luonnonpuistoa on kehitetty sen perustamisesta lähtien myös luontomatkaillen näkökulmasta (Metsähallitus, 1991). Poro käyttäytyy ja liikkuu luonnossa tietyllä tavalla, mutta matkailuun liittyvissä kehittämissuunnitelmissa ei ole riittävästi otettu poronhoidon näkökulmia huomioon. Vaikka ongelmakohtia on selvitetty neuvottelemalla ja sopimalla, haastateltavat kokivat, että poronhoito joutuu konfliktitilanteissa väistymään ja sopeutumaan. Haastateltavat kertoivat myös epäluottamuksesta viranomaisiin ja päättäjiin, mikä estää luomasta rakentavaa sopimisen kulttuuria.

Maastoon suunnatut retkeily- ja moottorikelkkareitit vaikuttavat poronhoitoon eri tavoin. Esimerkiksi suunnitteilla oleva moottorikelkkareitti Karigasniemestä Utsjoen kirkonkylälle muodostaisi poroille avoimen reitin juuri silloin, kun porojen luontainen kulkeminen pohjoiseen tulisi estää. Näin matkailun kehittäminen muuttaa osaltaan poronhoitoon liittyvää kulttuurisia tekemisen tapoja ja asettaa niille sopeutumishaasteita sekä tuo mukanaan haasteita elinkeinon jatkuvuuteen liittyen.

Vaikka utsjokelaiset itsekin metsästävät, matkailijoiden harjoittama metsästys koettiin haasteelliseksi. Erityisesti metsästyskoirat häiritsevät poronhoitoa. Metsästäjä koirineen saattaa hajottaa kootun token, juoksuuttaa poroja tai eksyä itse aitaan. Myös riekon metsästys on ongelmallista, koska riekkokannat ovat alhaiset. Esimerkiksi vuonna 2011 pesintä tapahtui myöhään, minkä vuoksi metsästyksen alkaessa poikaset olivat pieniä ja riekkoja oli vähän. Haastateltavat kertoivat, etteivät ole itse käyneet pariin vuoteen metsästävässä alhaisen kannan vuoksi. Ärtymystä ja epäoikeudenmukaisuuden tunnetta syntyi siitä, että lupia silti myytiin ja matkailijat tulivat alueelle metsästäämään periaatteessa paikallisille kuuluvaa saalista.

Lisääntynyt matkailijoiden harjoittama kalastus on vaikuttanut paikallisten kalastukseen ja elinkeinoihin. Merkittävä muutos on alkanut jo matkailun kasvaessa 1960- ja 1970-luvulta. Haastateltavat toivat esille, etteivät paikalliset pysty enää kalastamaan omilla kalapaikoillaan. Osa kertoi käyttävänsä omia kalapaikkojaan vain silloin, kun ne on rauhoitettu matkailijoilta ja vaihtavansa kalastuspaikkaa välttääkseen kontaktia matkailijoiden kanssa. Uuden kalapaikan löytäminen vie aikaa, ja ne sijaitsevat yleensä kauempana. Haasteena on myös kalapaikkojen ruuhkaisuus, jolloin myös paikalliset joutuvat jonottamaan ja saalisvarmuus huonontuu. Kalastusta tunturijärvillä pidettiin sekä myönteisenä että kielteisenä kehityksenä. Osa haastateltavista koki, että Utsjoella riittää saalista ja alueita myös matkailijoiden käyttöön, ja osa järvistä kärsii kalastuksen puutteesta. Osa puolestaan koki kalastuksen laajenemisen Tenolta sivujokiin ja tunturijärviin kielteisenä, koska silloin hyödynnetään paikallisten omia paikkoja. Saamelaisen perinteisen maankäyttönäkökulman mukaan kaikki alueet on jaettu suvuittain ja perheittäin, ja niitä kutsutaan ”omiksi maiksi” tai ”suvun maiksi”. Toisten alueita ei ole soveliasta käyttää eikä viedä matkailijoita suvun maille, ellei siitä ole erikseen sovittu. Lisääntynyt kalastusmatkailu hyödyntää paikallisten sukujen maita, jolloin kyseisen alueen perinteinen hyödyntäjä joutuu siirtymään muualle tai tyytymään pienempään saaliiseen ja ruuhkaisuuteen.

Luonnossa oleminen ja liikkuminen ovat paikallisille tärkeitä. Paikalliset käyttävät myös matkailijoille rakennettuja reittejä. Kuitenkin luontomatkaillen kasvu

muuttaa kokemusta rauhallisesta ja ruuhkattomasta tunturista ja luonnosta. Lisäksi tunturimaasto on herkkää ja kuluu helposti, joten jo pieni määrä matkailijoita polun ulkopuolella voi saada kulumista aikaan. Toisaalta haastateltavat eivät kokeneet pitkien reittien lisärakentamista Utsjoelle järkevänä, koska se kuluttaa maastoa ja lisää matkailun käyttämiä alueita. Roskaaminen ja kivipaasien tekeminen tunturiin koettiin negatiivisesti, koska ne muuttavat maisemaa ja osaltaan muistuttavat matkailijoista.

Kulttuurin esittämisessä tapahtuvat muutokset

Lapin ja Utsjoen matkailuun liittyy vahvasti paikallisen kulttuurin esittäminen matkailijoille. Saamelaisen kulttuurin näkyvimpiä symboleja, käsitöitä, saamenpukuja ja seitapaikkoja, on kuitenkin muokattu matkailijoille sopivimmiksi. Osa haastateltavista koki, ettei suomalainen voi tehdä saamelaista käsityötä, koska silloin kyse ei ole enää saamelaisesta käsityöstä vaan utsjokelaisesta tai lappilaisesta. Haastateltavat pitivät epämiellyttävänä tilanteita, joissa on annettu ymmärtää, että suomalaisen tekemä matkailutuote on saamelaista käsityötä. Tämä tulee ymmärrettäväksi, koska käsityö on osa suurempaa kulttuurista kokonaisuutta, eikä kyse ole vain teknisistä tiedoista, jotka voi oppia virallisen koulujärjestelmän kautta. Saamelaiseen käsityöhön liittyy paljon perimätietoa, jota ei ole tapana välittää ulkopuolisille (suomalaisille). Haastateltavat pitivät tärkeänä tekijän nimen ja etnisyyden ilmoittamista myynnin yhteydessä väärinkäsitysten ja virheellisten tulkintojen välttämiseksi. Toisaalta pari saamelaista ja suurin osa suomalaisista haastateltavista koki, että suomalainenkin voi osallistua saamelaisen käsityön tekemiseen, koska siten perinteen jatkuvuus on varmempaa.

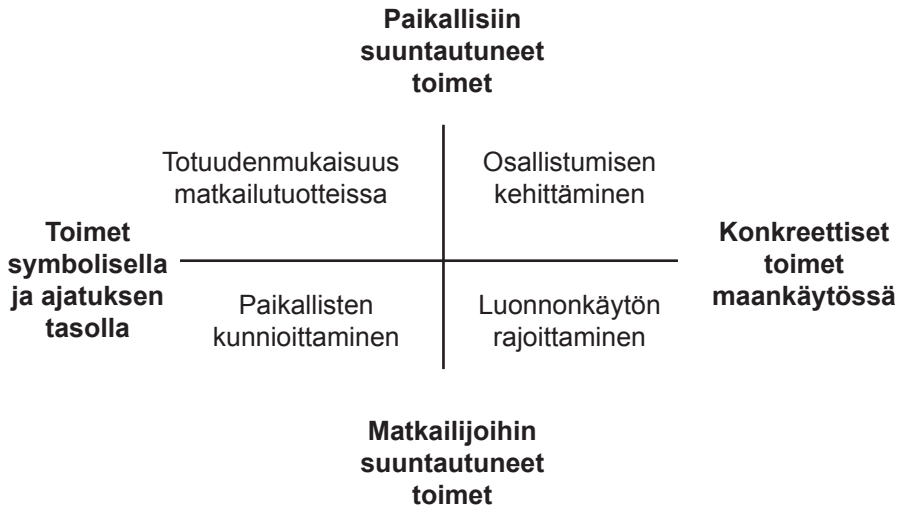
Saamenpuku on saamelaisen yhteisön symboli, jota voidaan käyttää myös matkailussa. Haastateltavien mukaan saamenpuku on henkilökohtainen asu, joka kertoo kantajansa taustasta. Saamenpuku ei ole pelkästään juhlapuku, vaan se on kansan puku, joka nykyisinkin ilmaisee symbolit ymmärtävälle monia eri asioita (esim. sukuyhteydet). Puvun ja sen osien käyttäminen viittaa suoraan saamelaisuuteen ja kantajansa etniseen taustaan. Matkailutoiminnassa käytetty saamenpuku saattaa kuitenkin luoda myös kulttuurista ja sen piirteistä virheellistä tulkintaa, joka ei vastaa nykyistä saamelaista kulttuuria tai sen muotoja (Pettersson & Viken, 2007). Lisäksi saamelaiset eivät aina itse pysty hallitsemaan saamelaisten symbolien käyttöä matkailussa. Esitetyt kuvat ja tulkinnat kulttuurista perustuvat usein stereotypioihin. Eksoottisuuden tavoittelu johtaa paineeseen käyttää saamenpukua, vaikka tilanne, matkailukohde tai työntekijät eivät olisi yhteydessä saamelaiseen kulttuuriin. Esimerkiksi saamenpuku on haastateltavien mukaan usein matkailutoiminnassa puettu virheellisesti: naisella miehen puku, koristeet väärinpäin ja pukukoodi tulkittu virheellisesti. Virheellisesti puetusta puvusta haastateltavat käyttivät kuvausta ruma ja epäkunnioittava. Haastateltavat kertoivat monista aikaisemmista tilanteista, joissa saamelaista kulttuuria on esitetty virheellisesti ja epäkunnioittavasti. Esimerkiksi suomalaisen esiintymisen nokisena ja humalaisena saamelaisena (esim. Uuttu-Kalle). Saamenpuvun halveeraava kaupallistaminen nähtiin kielteisenä melkein kaikkien haastateltavien kesken, vaikka esittäjä olisikin saamelainen. Toisaalta ohjelmalvelujen yhteydessä puvun käyttö saamelaisen päällä nähtiin hyväksyttävä, mutta juuri matkailuyrittä-

jät tai palveluntuottajat eivät itse välttämättä pitäneet sitä hyvänä käytäntönä, koska he enemmän haluavat toimia ja esiintyä yksilöinä eivätkä etnisyyden määrittäminä. Esimerkiksi eräs soutu- ja palveluyrittäjä kertoo pärjäävänsä työssään ilman saamelaisuuden tuomaa eksotiikkaa, eikä halua osallistua tietynlaisen saamelaisen kuvan esittämiseen matkailijoille. Lisäksi lähes kaikki saamelaishaastateltavat kokivat saamenpuvun ainoastaan saamelaisen käyttöön tarkoitettuna vaatteena. Poikkeuksena olivat avioliiton kautta saatu oikeus tai muu erittäin läheinen yhteys kulttuuriin. Suomalaisien vastaukset vaihtelivat siten, että osa näki suomalaisten saamenpuvun käytön teko-saamelaisuutena, kun taas osa ei nähnyt siinä mitään kielteistä. Toisaalta osa haastateltavista koki puvun osien suomalaiskäytön hyväksyttävämpänä kuin koko puvun. Hyväksyttävänä voi nähdä esimerkiksi sen, että suomalainen poromies käyttää vyötä tai nutukkaita, koska se ilmentää kunnioitusta perinnettä ja saamelaisuutta kohtaan.

Seitoja on myös käytetty tai yritetty käyttää matkailussa saamelaisen kulttuurin esittämisessä. Utsjoella ei ole yhtään seitaa matkailukäytössä, mutta yksi haastateltavista muisti, että yksi tunturissa oleva seita oli ollut matkakohteena. Sen käyttö kuitenkin lopetettiin maanomistajan toimesta, koska seidassa oli poltettu nuotiota. Osa haastateltavista kertoi, että tietää seitoja edelleenkin käytettävän, mutta osa piti sitä menneiden aikojen rituaalina. Erityisen haasteelliseksi seitojen käyttämisen matkailussa tekee painotus seitojen kunnioitukseen tai vaihtoehtoisesti matkailijoiden toiveisiin. Historian saatossa saamelaisen kulttuurin esittäminen rituaalien ja aktiivisen esittämisen kautta on ollut halvearaavaa ja epäkunnioittavaa. Haastateltavat kokivatkin, että seitoja voi käyttää matkailutoiminnassa ainoastaan tiedon ja historian välittämiseen eteenpäin esimerkiksi kylttien ja infotaulujen muodossa. Osa haastateltavista koki, että se olisi myönteistä kehitystä ja vähentäisi stereotyyppisiä käsityksiä saamelaisista ja saamelaisesta kulttuurista. Kuitenkin osa koki, ettei mytologiaan liittyviä seitoja ole soveliasta avata ulkopuolisille. Pyhät paikat ovat osa suullista perimätietoa, jota ei ole tarkoitettu kerrottavaksi ulkopuolisille. Siksi myös aineisto seitojen osalta on vaikeasti tulkittavaa, koska haastateltavat vastasivat kierrellen ja osittain epäloogisesti. Yksi haastateltava kuitenkin ehdotti, että Utsjoen alueella voisi olla yksi seita, joka olisi matkailijoiden käytössä ja jonne olisi opastettu polku ja jossa kerrottaisiin, miten seidalla tulee käyttäytyä ja mitä seitaan liittyy. Näin muut seidat säilyisivät vain yhteisön tiedossa ja käytössä.

Kohti kulttuurista kestävyttä

Aineistosta nousseet ratkaisut matkailun kestävyden ongelmiin on tiivistetty neljään teemaan: 1) kestävät matkailutuotteet: paikallisuus, laadukkuus ja totuudenmukaisuus, 2) paikallisyhteisön kunnioittaminen ja arvostaminen, 3) matkailun hallinta ja rajojen luominen sekä 4) yhteistyön ja osallisuuden rakentaminen. Teemat voi luokitella matkailijoihin tai paikallisiin suuntautuneisiin toimiin, sekä toimiin konkreettisesti maankäytössä tai symbolisella ja ajatuksen tasolla (Kuvio 2).

Kuvio 2. Kulttuurisesti kestävä matkailun hallinnan ja kehittämisen neljä teemaa.

Ensimmäinen teema viittaa erityisesti kestäviin matkailutuotteisiin, joissa oleellista on paikallisuus, laadukkuus ja totuudenmukaisuus. Paikallisuus tarkoittaa arvojen ja kulttuurin mukaisia tuotteita, paikallisia tekijöitä ja materiaaleja. Vaikka esimerkiksi perinteistä käsityötä sovelletaan matkailuun, sen tapahtuminen saamelaisien ehdoilla on tärkeää. Paikallisuuteen liittyy myös koulutuksellinen näkökulma, jonka avulla on mahdollista työllistää alueen nuoria ja hyödyntää paikallisten tietotaitoa. Haastattelut kokivat jäljitelmät, tehdaskopiot ja esimerkiksi halvat matkamaukut ikäviksi ja korostivat laadukkaita, uusiutuvia materiaaleja ja käyttöesineitä. Kirkkotuvat nähtiin kestäväenä matkailutuotteena, joissa esitellään alueen historiaan totuudenmukaisesti ilman halvearausta. Kulttuurin esittämisessä on pyrittävä totuudenmukaisuuteen ja tulkinnan oikeellisuuteen. Paikallisuus Utsjoella tarkoittaa myös saamelaisuutta. Kuitenkin saamelaisuuden ylikorostaminen oli haastateltavien mukaan kielteistä. Lisäksi saamelaisen käsityön yhteydessä on huomion arvoista tuoda esille totuudenmukaisesti tekijä ja hänen etnisyytensä. Suomalaisen tekemän käsityön suhteen haastateltavat kokivatkin suotavampana ainoastaan vaikutteiden ottamista saamelaisuudesta, sen sijaan, että suomalaiset tekisivät ”saamelaista käsityötä”.

Toinen teema, paikallisyhteisön kunnioittaminen ja arvostaminen, liittyy läheisesti edelliseen teemaan. Kestävässä matkailussa on oleellista matkailijoiden ja yritysten kunnioitettava käyttäytyminen ja asenne. Kunnioittaminen on arvojen huomioon ottamista, ei kulttuurin hyväksikäyttöä tai virheellistä saamelaisuuden esittämistä matkailun tarkoituksiin. Kunnioitettava kulttuurin hyödyntäminen on haastateltavien mukaan asiallista ja tyylikästä. Kunnioittaminen on paikallisten koodien, uskomusten ja perinteiden arvostamista ja huomioimista kaikessa toiminnassa. Niissä tapahtuvat muutokset on oltava saamelaisien ja paikallisten hyväksyttävissä. Paikallisen perinteiden kunnioittaminen linkittyy luonto- ja maankäyttökäsityksen tiedostamiseen ja hyväksymiseen. Esimerkiksi jokamiehenoikeuksien mukainen liikkuminen luonnossa ei saa vaarantaa luontaiselinkeinoja tai vähentää ”suvun maat” -oikeus-

käsityksen kulttuurista merkitystä. Kunnioitus liittyy paikallisten kulttuuriarvojen tunnistamiseen asettamatta niitä toisarvoisiksi. Esimerkiksi nykyisiä reittejä voisi hyödyntää muuttamalla niitä kulttuuripoluiksi.

Kolmas teema, matkailun hallinta ja rajojen luominen, keskittyy paikallinen elämäntapojen ja elinkeinojen turvaamiseen. Matkailutoiminta ei ole kestävä ilman hallintaa ja rajoja. Konkreettisimmillaan rajoittaminen ja hallinta voivat tarkoittaa merkittäviä reittejä ja ohjattua luontomatkailua. Toisaalta Utsjoella haasteena on kalakantojen tulevaisuus ja kalapaikkojen eturistiriitainen käyttö. Ratkaisuna voisi olla matkailukalastuksen ohjaaminen ja rajaaminen sovitulle alueelle sekä pyrkiä tietoisesti rakentamaan kalastusmatkailua elämysten varaan saaliin sijasta. Metsästyksestä aiheutuvat häiriöt ja esimerkiksi riekkokantojen vaihtelu puolestaan edellyttää metsästyksen ohjeistamista alueille, joilla metsästysmatkailijoista on mahdollisimman vähän häiriötä ja haittaa. Lisäksi toimivan ja kantojen vaihtelun huomioivan lupajärjestelmän luominen on oleellista. Rajoittamiseen ja hallintaan liittyy myös tiedon jakaminen ja ohjeistaminen, jonka voisi käytännössä toteuttaa esimerkiksi 10 ohjeen infotaululla.

Neljäs teema, yhteistyön ja osallisuuden rakentaminen, on oleellinen konfliktien ja tilanteiden kärjistymisen välttämiseksi. Se on myös yksi keino tuoda esille ilmeneviä ongelmia ja löytää niihin ratkaisuja. Luottamus, avoin vuoropuhelu sekä rakentava keskusteluyhteys paikallisten, matkailijoiden ja maankäyttöä säätelevien tahojen kanssa on tärkeää. Yhteistyön ilmapiiri ja yhdessä tekeminen ovat omiaan lisäämään kestävyyttä ja yhteisön sisäistä tasapainoa. Yhteisöllinen sopiminen on yksi tähän teemaan linkittyvistä kulmakivistä. Sopimisessa on oleellista eri intressien ja näkökulmien yhteensovittaminen siten, että ne otetaan kaikki huomioon. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kehittämissuunnitelmista on oltava mahdollisimman varhainen tieto paikallisilla, ja heillä myös aito mahdollisuus vaikuttaa niihin. Näin pystytään arvioimaan onko toiminnasta haittaa ja miten tilanne voidaan ratkaista kaikkia miellyttävällä tavalla. Vuorovaikutukseen ja yhdessä sopimiseen liittyy myös se, että suunnitelmia on pystyttävä muuttamaan eikä yhtä ryhmää voida suosia muiden kustannuksella, ellei kyse ole perinteisistä elinkeinoista. Osallisuuden yhteydessä on oleellista pohtia myös sitä, ketkä määrittellään ja ajatellaan osallisiksi. Tässä on huomioitava myös suvun maiden käyttöoikeus, joka kuuluu tietylle perheelle tai suvulle. He ovat siten osallisia, vaikkei heillä ole lain tuomaa suojaa. Osallisiksi voidaan nähdä myös ne luontaiselinkeinon harjoittajat, jotka käyttävät alueita. Siten esimerkiksi poronhoitajien näkökulma ja tietous porojen käyttäytymisestä on erityisesti otettava huomioon maankäytön ratkaisuihin. Toisaalta voidaan kysyä, ovatko esimerkiksi loma-asuntojen omistajat osallisia vai ulkopuolisia?

Johtopäätökset

Tekemiseen perustuva näkökulmamme kulttuuriin sopi hyvin aineistomme analyysiin. Tärkeänä johtopäätöksenä oli se, että tekeminen ei liity ainoastaan kulttuuriseen kestävyYTEEN, vaan linkittää yhteen taloudellisen, ympäristöllisen, sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyYDEN. Esimerkiksi matkailun luonnonkäyttö heikentää kulttuurisesti tärkeiden elinkeinojen taloudellista kannattavuutta, muokkaa hyötyjen ja haittojen

jakautumista muodostaen kysymyksen oikeudenmukaisuudelle ja sosiaalisesti kestäväälle kehitykselle. Lisäksi matkailun luonnonkäyttö vaikuttaa myös luonnonympäristöön. Toisaalta esimerkiksi kulttuurisesti perinteikkäiden käsitöiden myyminen on myös taloudellinen kysymys. Kolmanneksi, hallintamekanismien yhteistoiminnallisuus ja osallistavuus voi auttaa kehittämään kulttuurisesti kestävämpiä matkailun muotoja ja niillä on selkeä linkki sosiaalisesti kestävään kehitykseen.

Utsjoen esimerkin valossa näyttää selvältä, että vaikka matkailusta on hyötyä paikallistasolla, sen kulttuurisen kestävyuden parantamiseksi tulisi kehittää hallintamekanismeja, jotka säätelevät matkailun kehitystä (vrt. Hall, 2008; Bramwell & Lane, 2011). Tällaisen hallinnan tulisi olla yhteistoiminnallista ja edistää paikallisten aitoa ja vaikuttavaa osallistumista matkailun hallintaan. Vaikuttava osallistuminen ei ole itsestään selvää, vaikka keskustelufoorumit olisivatkin olemassa (Heikkinen et al., 2010). Tässä tarvitaan kuitenkin paikallisten näkökulmien ja toiveiden kunnioitusta ja arvostusta hallintamekanismien sekä niiden järjestäjien taholta. On tärkeää, että matkailua säädellään ja hallitaan kriittisesti. Keskustelu ei tällöin liity vain matkailun tuomiin hyötyihin, vaan myös siihen, miten matkailun negatiivisia vaikutuksia paikalliseen kulttuuriin voidaan minimoida. Tämän saavuttamiseksi tarvitaan tietoa paikallisista kulttuurisista käytännöistä, jotka voidaan määritellä paikallisia kuuntelemalla.

Totuudenmukaisuus ja paikallisuus nousevat erityisesti esiin siinä, miten matkailijoille esitetään kulttuuria, toisin sanoen siinä, miten kulttuuria tehdään matkailuun liittyvissä käytännöissä. Tämä on erityisen tärkeää matkailijoille esiinnyttäessä, jolloin kohdataan ristiriitoja matkailijoiden odotusten, stereotyyppien ja paikallisen perinteen kunnioittamisen välillä. Tämä on huomioitu kirjallisuudessa pohdinnoilla paikallisen autenttisuuden ja matkailijoiden odotusten välisellä ristiriidalla (West & Carrier, 2004). Kirjallisuudessa on kuitenkin vähemmän huomioitu, että kulttuurin esittämistä ja tekemistä ei tapahdu vain paikallisten toimesta, vaan myös matkailijoista tulee osa kulttuurista tekemistä ja esittämistä (vrt. Lloyd, 1999). Matkailijat eivät ole vain passiivisia kulttuurin kuluttajia, vaan myös omalla toiminnallaan luovat ja tekevät kulttuuria uudelleen.

Matkailun hallinnassa olisi hedelmällistä yhdistää kokonaisvaltaisuus myös osaksi hallintaa ja suunnittelua. Esimerkiksi eri matkailun muodot heikentävät poronhoidon mahdollisuuksia, ja siksi olisikin tärkeää, että yksittäisten toimien lisäksi pidettäisiin mielessä myös kokonaiskuva siitä, miten eri aktiviteetit vaikuttavat paikallisiin luonnonkäytön käytäntöihin. Toisaalta kalastuksen kohdalla voidaan havaita kenties myös kulttuurin jatkuvuuteen vaikuttava siirtymä saalisperustaisesta kalastuksesta enemmän rahaperustaiseen matkailupalveluiden tuottamiseen. Tämä ei välttämättä ole huono asia, mutta matkailu asettaa paikalliset uusiin asemiin suhteessa matkailuun ja luonnonkäyttöön. Tällainen kehitys erottaa matkailun hyödyistä nauttivat perinteisten elinkeinojen harjoittajista, joita matkailu häiritsee (vrt. Beeton, 2006; Lee & Jamal, 2008).

Kulttuuriin näkemisen konkreettisena tekemisenä auttaa löytämään näkökulmia myös matkailun kulttuurisen kestävyuden hallintaan. Tämä poikkeaa valtavirtänäkemyksistä kulttuuriin. Tekemiseen perustuva kulttuuri ei ole vain jotain, joka tulisi museoida, vaan elävä kokonaisuus, jota uusinnetaan ja muokataan jokapäiväisen

tekemisen kautta. Toisaalta tekemiseen perustuva näkökulma kulttuuriin mahdollistaa monesti varsinkin kulttuurin teoretisoinneissa abstraktille tasolle jäävien määrittelyjen muuntamisen konkreettisiksi asioiksi, joilla on ennen kaikkea merkitystä paikallisille kulttuurin jäsenille. Tässä on tärkeää huomata, että kulttuurista kestävyyttä on hedelmällistä lähestyä tutkimuksella, joka pohjaa paikallisten näkemyksiin, huoliin ja toiveisiin. Yhdistämällä konkreettiseen jokapäiväiseen tekemiseen pohjaavan kulttuurin määrittelyn paikallisten näkökulmien huomioimiseen esimerkiksi haastattelujen avulla tarjoaakin vahvan välineen analysoida matkailun kulttuurista kestävyyttä. Uskommekin, että tekemiseen pohjaavaa kulttuurin määrittelyä voi hyödyntää myös muissa konteksteissa, esimerkiksi paremman ymmärryksen saavuttamiseksi liittyen matkailun kulttuuriseen kestävyYTEEN.

Lähteet

- Beeton, S. (2006). *Community Development through Tourism*. Collingwood: Landlinks Press.
- Bramwell, B., & Lane, B. (2011). Critical research on the governance of tourism and sustainability. *Journal of Sustainable Tourism*, 19(4-5), 411–421.
- Burns, P. M. (1999). *An Introduction to Tourism & Anthropology*. London: Routledge.
- Butler, J. (2006). *Hankala sukupuoli: Feminismi ja identiteetin kumous*. (Gender trouble: Feminism, and the subversion of identity, 1990.) Suomentaneet Tuija Pulkkinen & Leena-Maija Rossi. Helsinki: Gaudeamus.
- Butler, R., & Hinch, T. (2007). *Tourism and Indigenous peoples: issues and implications*. UK: Elsevier.
- Eriksson, P., & Koistinen, K. (2005). *Monenlainen tapaustutkimus*. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.
- Eriksen, T. H. (2004). *Toista maata? Johdatus antropologiaan*. Helsinki: Gaudeamus.
- Fennell, D. (2003). *Ecotourism. An Introduction*. New York: Routledge.
- Garrod, B. G. (2003). Local Participation in the Planning and Management of Ecotourism: A Revised Model Approach. *Journal of Ecotourism*, 2(1), 33–53.
- Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books Inc.
- Gibson, J. J. (1950). *The Perception of the Visual World*. Boston: Houghton Mifflin.
- Hall, M. C. (2008). *Tourism Planning. Policies, Processes and Relationships*. Harlow: Pearson Education Limited.
- Hautajärvi, H. (1995). *Lapin läänin matkailuarkkitehtuurin historia*. Lisensiaattityö. Julkaisu AO A/20. Oulun yliopisto, Teknillinen tiedekunta, Arkkitehtuurin osasto.
- Heikkinen H. I., Sarkki, S., Jokinen, M., & Fornander D. E. (2010). Global Area Conservation Ideals versus the Local Realities of Reindeer Herding in Northernmost Finland. *International Journal of Business and Globalization*, 4(2), 110–130.
- Hsieh, H-F., & Shannon, S. E. (2005). Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research*, 15, 1277–1288.
- Ingold, T. (2000). *The Perception of the Environment: Essays in Livelihood, Dwelling and Skill*. London: Routledge.
- Johnston, A. M. (2005). *Is the Sacred for Sale. Tourism and Indigenous Peoples*. London: Earthscan.
- Kärkkäinen, L., Packalena, T., & Hamunen, H. (2013). Indicators of the Criteria for Good Participation in Ecotourism Planning at Local Level – A Nordic Case Study. *Tourism Planning & Development*, 10(4), 451–466.

- Laine, M., Bamberg, J., & Jokinen, P. (toim.) (2007). *Tapaustutkimuksen taito*. Helsinki: Gaudeamus.
- Law, J., & Singleton, V. (2000). Performing Technology's Stories: On Social Constructivism, Performance, and Performativity. *Technology & Culture*, 41(4), 765–775.
- Lee, S., & Jamal, T. (2008). Environmental Justice and Environmental Equity in Tourism: Missing Links to Sustainability. *Journal of Ecotourism*, 7(1), 44–67.
- Lehtola, V-P. (2012). *Saamelaiset suomalaiset. Kohtaamisia 1896-1953*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Lloyd, M. (1999). Performativity, Parody, Politics. *Theory, Culture & Society*, 16(2), 195–213.
- Metsähallitus. (1991). Kevoon luonnonpuiston runkosuunnitelma. Metsähallitus, SU 4:114/200 kpl. Viitattu 11.10.2014. URI: <http://julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/lp/Muut/kevo-runkosuunnitelma.pdf>
- Mol, A. (2002). *The body multiple: Ontology in Medical Practice*. Durham: Duke University Press.
- Norman, D. A. (1999). Affordance, conventions, and design. *Interactions*, 6(3), 38–43.
- Ortner, S. (1974). Is Female to Male as Nature is to Culture? Teoksessa: M. Z. Rosaldo & L. Lamphere (Toim.), *Woman, culture & society* (ss. 67–88). Stanford: Stanford University Press.
- Pettersson, R., & Viken, A. (2007). Sami perspectives on indigenous tourism in northern Europe: commerce or cultural development? Teoksessa: B. Richard & H. Tom (Toim.), *Tourism and indigenous peoples: issues and implications* (ss. 176–202). Oxford: Elsevier Ltd.
- Pieski, P. (2000). Tenon saamelaiskalastus. Teoksessa: J. Pennanen & K. Näkkäljärvi (Toim.), *Siiddasstallan* (ss. 61-65). Oulu: Kustannus Pohjoinen.
- Rannikko, P. (1999). Combining Social and Ecological Sustainability in the Nordic Forest Periphery. *Sociologia Ruralis*, 39(3), 395–410.
- Saamelaisten lukumäärä vuoden 2011 Saamelaiskäräjien vaaleissa. (2012). PDF-tilasto luettavista Saamelaiskäräjien nettisivujen kautta. Viitattu 28.6.2012. URI: http://www.samediggi.fi/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=114&Itemid=10
- Siivonen, K. (2003). Mikä on kulttuurisesti kestävä? Kulttuuri arkisena vuorovaikutuksena ja matkailutuotteena. *Kulttuurintutkimus*, 2/2003, 9–15.
- Smith, L. (2006). *The Uses of Heritage*. London and New York: Routledge.
- Smith, V. L. (1996). Indigenous tourism: the four Hs. Teoksessa: R. Butler & T. Hinch (Toim.), *Tourism and Indigenous Peoples* (ss. 283–307). London: International Thomason Business Press.
- Smith, V. L. (2001). Sustainability. Teoksessa: V. L. Smith & M. Brent (Toim.), *Hosts and Guests Revisited: Tourism Issues of the 21st Century* (ss. 187-200). New York: Cognizant Communication Corporation.
- Smith, A. J. Scherrer, P. & Dowling, R. (2009). Impacts on Aboriginal spirituality and culture from tourism in the coastal waterways of the Kimberley region, North West Australia. *Journal of Ecotourism*, 8(2), 82–98.
- Soppela, J. (2009). Lohenkalastajan monet kasvot vertaileva typologiatutkimus kalastusmatkailun vetovoimatekijöistä sekä kalastuksesta harrastuksena Lapin ja Kuolan niemimaan lohijoilla. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Steward, J. (1955). *Theory of Cultural Change. The methodology of multilineal evolution*. USA: University of Illinois.
- Taylor, D. (2003). *The Archive and the repertoire: Performing cultural memory in the Americas*. USA: Duke University Press.

- Tilastokeskus. (2013). Utsjoki. Viitattu 16.7.2013 URI: <http://tilastokeskus.fi/tup/kunnat/kuntatiedot/890.html>
- Valkonen, J. (2006). Kulttuurinen kestävyys: idealistinen tavoita vai toimiva käytäntö? Teoksessa: R. Jalonen, I. Hanski, T. Kuuluvainen, E. Nikinmaa, P. Pelkonen, P. Puttonen, K. Raitio & O. Tahvonen (Toim.), *Uusi metsäkirja* (ss. 57–65). Helsinki: Gaudeamus.
- Weaver, D. (2006). *Sustainable Tourism: Theory and Practice*. Oxford: Elsevier Ltd.
- West, P., & Carrier, J. G. (2004). Ecotourism and authenticity: Getting away from it all? *Current Anthropology*, 45(4), 483–498.